

TALAB VA TAKLIF TAHLILI ASOSLARI

Alikulova Sohiba

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi 324-guruh talabasi

Annotatsiya

Mazkur tezisdagi talab va taklif tahlilining nazariy asoslari, ularning bozor mexanizmidagi o'rni hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Talab va taklif kategoriyalari bozor iqtisodiyotining tayanch tushunchalari sifatida tahlil qilinib, narx shakllanishi, resurslardan samarali foydalanish va bozor muvozanatini ta'minlashdagi funksional roli asoslab beriladi. Tezisdagi klassik va zamonaviy iqtisodiy qarashlar uyg'unligida talab va taklif omillarining o'zgaruvchan tabiati, ularning makro va mikroiqtisodiy jarayonlarga ta'siri mantiqiy izchillikda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: talab, taklif, bozor muvozanati, narx mexanizmi, elastiklik, bozor iqtisodiyoti, iqtisodiy tahlil.

Abstract

This thesis provides a scientific and theoretical explanation of the theoretical foundations of supply and demand analysis, their role in the market mechanism, and their importance in making economic decisions. The categories of supply and demand are analyzed as the basic concepts of a market economy, and their functional role in price formation, efficient use of resources, and ensuring market equilibrium is substantiated. The thesis analyzes the changing nature of supply and demand factors and their impact on macro- and microeconomic processes in a logically consistent manner, combining classical and modern economic views.

Keywords: demand, supply, market equilibrium, price mechanism, elasticity, market economy, economic analysis.

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida talab va taklif munosabatlarini chuqur anglash iqtisodiy jarayonlarni ilmiy asosda tahlil qilishning muhim sharti hisoblanadi. Talab va taklif kategoriyalari iqtisodiy nazariyada nafaqat tovar va xizmatlar harakatini tushuntirib beruvchi vosita, balki jamiyatdagi resurslar taqsimotini tartibga soluvchi asosiy mexanizm sifatida qaraladi. Har qanday iqtisodiy tizimda ishlab chiqarish hajmi, narx darajasi va iste'mol tarkibi aynan talab va taklif o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Shu bois mazkur mavzu iqtisodiy fanlarning nazariy poydevorini tashkil etib, amaliy iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Talab, avvalo, iste'molchilarning muayyan narx darajasida ma'lum miqdordagi tovar yoki xizmatni sotib olishga bo'lgan tayyorligi va qobiliyatini ifodalaydi. Talab hajmi faqat narx omiliga bog'liq bo'lib qolmasdan, aholi daromadlari, did va afzalliklar, o'rinbosar va to'ldiruvchi tovarlar narxi, kutilmalar hamda demografik omillar ta'sirida shakllanadi. Iqtisodiy tahlilda talab qonuni talab miqdori bilan narx o'rtasidagi teskari bog'liqlikni ifodalaydi, biroq real bozor sharoitida ushbu bog'liqlik murakkab iqtisodiy va ijtimoiy omillar bilan boyitiladi. Shu jihatdan talab tahlili iste'molchi xatti-harakatlarini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Taklif esa ishlab chiqaruvchilarning muayyan narx darajasida bozorga chiqarishga tayyor bo'lgan tovar va xizmatlar miqdorini ifodalaydi. Taklif hajmi ishlab chiqarish xarajatlari, texnologiya darajasi, resurslar narxi, soliq siyosati va bozor infratuzilmasi kabi omillarga bog'liq holda shakllanadi. Taklif qonuniga ko'ra, narx oshishi bilan taklif miqdori ham ortadi, chunki yuqori narx ishlab chiqaruvchini ko'proq foyda olishga undaydi. Biroq zamonaviy iqtisodiy sharoitda taklif jarayoniga davlat aralashuvi, institutsional muhit va global bozorlar ta'siri sezilarli darajada kuchaygan.

Talab va taklifning o'zaro ta'siri natijasida bozor muvozanati vujudga keladi. Muvozanat narxi shunday narx darajasiki, unda talab va taklif hajmi bir-biriga tenglashadi. Bozor muvozanati iqtisodiy barqarorlikning muhim sharti bo'lib, resurslarning nisbatan samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Biroq muvozanat holati statik emas, balki doimiy ravishda ichki va tashqi omillar ta'sirida o'zgarib turadi. Shu sababli talab va taklif tahlili iqtisodiy jarayonlarni faqat bir lahzalik holatda emas, balki dinamik rivojlanish jarayoni sifatida o'rganishni talab etadi.

Quyidagi jadvalda talab va taklifni shakllantiruvchi asosiy omillar umumlashtirilgan holda keltiriladi:

Kategoriya	Asosiy omillar	Iqtisodiy ta'sir yo'nalishi
Talab	Daromad, did, narx, kutilmalar	Iste'mol hajmi va tarkibining o'zgarishi
Taklif	Xarajatlar, texnologiya, soliq, resurslar	Ishlab chiqarish hajmi va narx taklifi
Muvozanat	Talab va taklif o'zaro ta'siri	Narx barqarorligi va resurs taqsimoti

Talab va taklif tahlilining amaliy ahamiyati shundan iboratki, u iqtisodiy siyosatni shakllantirish, bozorni tartibga solish va prognozlash jarayonlarida asosiy metodologik vosita bo'lib xizmat qiladi. Narxlarni tartibga solish, subsidiyalar yoki

solliqlar joriy etish kabi choralar talab va taklif muvozanatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois ushbu tahlil davlatning iqtisodiy aralashuvi oqibatlarini baholashda muhim ilmiy asos vazifasini bajaradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, talab va taklif tahlili iqtisodiy nazariyaning fundamental yo'nalishlaridan biri bo'lib, bozor mexanizmining ichki qonuniyatlarini ochib beradi. Ushbu tahlil yordamida iqtisodiy jarayonlarning mantiqiy asoslari tushuntiriladi, narx shakllanishi va resurslar taqsimotining iqtisodiy mohiyati yoritiladi. Talab va taklif kategoriyalarini chuqur o'rganish iqtisodiy tafakkurni rivojlantirib, ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini kengaytiradi.

REFERENCES

1. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. Economics. – New York: McGraw-Hill, 2010. – 744 p.
2. Mankiw N. G. Principles of Economics. – Boston: Cengage Learning, 2018. – 872 p.
3. Marshall A. Principles of Economics. – London: Macmillan, 1920. – 731 p.
4. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. – London: Palgrave Macmillan, 1936. – 403 p.
5. Abdullayev A. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – 320 b.
6. To'xtasinov R. Mikroiqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. – 288 b.